

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.12.53>

УДК 338

Ю. М. Радзіховська,

к. е. н, доцент, доцент кафедри економіки підприємства, обліку і аудиту,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6691-3182>

С. С. Саранюк,

магістрант кафедри економіки підприємства, обліку і аудиту,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-4121-2842>

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Y. Radzikhovska,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Enterprise Economics, Accounting and

Auditing, Bohdan Khmelnytskyi National University at Cherkasy

S. Saraniuk,

Master's student of the Department of Enterprise Economics, Accounting and

Auditing, Bohdan Khmelnytskyi National University at Cherkasy

IMPROVING THE PROCESS OF DIAGNOSTICS THE FINANCIAL POSITION FOR THE ENTERPRISE

У цій статті розглядається проблематика вдосконалення методик та підходів до проведення аналізу фінансового стану підприємства та обґрунтовуються конкретні способи досягнення цієї цілі. Позначено актуальні проблеми, які не дозволяють достовірно та адекватно оцінити фінансовий стан підприємства: неможливість урахування галузевої специфіки, розміру та організаційної структури підприємства; відсутність єдиних підходів до розрахунку показників та до тлумачення їх значень; недосконалість інформаційного забезпечення фінансового аналізу; відрив оцінки фінансового становища від стратегії підприємства та її ринкового позиціонування. Особливу увагу в дослідженні приділено питанням переосмислення таких категорій, як фінансова стійкість, що інтерпретується сьогодні як міра ризику, а також фінансова та економічна ефективність діяльності підприємства, для яких впроваджуються нові динамічні характеристики, що забезпечують належний базис для зіставлень і дозволяють виключити ряд виявлених недоліків існуючих методів.

This article discusses the issues of improving methods and approaches to analyzing the financial condition of an enterprise and substantiates specific ways to achieve this goals. Current problems are identified that do not allow a reliable and adequate assessment of the financial condition of the enterprise: the impossibility of taking into account industry specifics, the size and organizational structure of the enterprise; lack of uniform approaches to calculating indicators and interpreting their values; imperfection of information support for financial analysis; separation of the assessment of the financial condition from the strategy of the enterprise and its position in the market. The generalizations presented in the work also make it possible to highlight a change in the trend in analytical activities towards the study of cash flow characteristics and assessment of the adequacy structures of short-term debts payable and receivable through the study of transformation ratios. Noteworthy are the processes of rethinking such categories as financial stability, interpreted today as a measure of risk, as well as the financial and economic efficiency of the enterprise, for which new dynamic characteristics are being introduced that provide an appropriate basis for comparisons and allow eliminating a number of identified shortcomings of existing methods. The solution to the problem posed by the author of defining the concept of financial diagnostics showed that there are two main approaches to the

interpretation of this concept. The first is to identify the concepts of financial diagnostics and financial analysis, or consider diagnostics as an integral part or type of financial analysis. The content of the second approach, although it consists in a more detailed consideration of the scope of use of financial diagnostics within the framework of management, nevertheless does not form a unified approach to it. Identification of specific features allowed the author to give his own interpretation of “financial diagnostics of an enterprise” as qualitatively different from financial analysis. The role of financial analysis is to study key parameters and ratios that give an objective picture of the financial condition of the enterprise. Financial diagnostics of an enterprise must solve a different problem - to establish the necessary and sufficient qualitative and quantitative field of comparisons and quantitative standards for the indicators of the object of study with those currently recognized as optimal or dominant.

Ключові слова: *інтегральний показник, методи оцінки, платоспроможність, рейтинг, рентабельність, фінансова стійкість, фінансовий стан.*

Keywords: *integral indicator, assessment methods, solvency, rating, profitability, financial stability, financial condition.*

Постановка проблеми. Практично будь-який напрямок бізнесу у наш час характеризується високим рівнем конкуренції. Для збереження своїх позицій та досягнення лідерства компанії змушені постійно розвиватись, освоювати нові технології, розширювати сфери діяльності. У подібних умовах періодично настає момент, коли керівництво компанії розуміє, що подальший розвиток неможливий без припливу інвестицій, залучення яких дає додаткові конкурентні переваги і найчастіше є найпотужнішим засобом зростання. Інвестиційна привабливість при цьому є одночасно і засобом залучення інвестицій для підприємства, і орієнтиром для потенційного інвестора, який вирішив вкласти свої кошти в об'єкт, що розглядається. При цьому, з одного боку, формально фінансовий аспект є лише частиною діяльності підприємства, з іншого боку, стабільний та потужний фінансовий потік є підсумковим еквівалентом оцінки всіх бізнес-процесів. Вирішення

поставленої проблеми, пов'язаної з підвищенням інвестиційної привабливості підприємств, слід шукати у розвитку та практичному застосуванні теоретичних положень та методів фінансової діагностики, яка дає найбільш результативну та відповідну потребам економіки оцінку діяльності підприємства. Вищесказане визначає актуальність та практичну значущість дослідження поставленої проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання досліджують як вітчизняні, так і закордонні вчені. Зокрема, діагностичі аналізу фінансового стану приділили увагу Поддєрьогін А. М., Коробов М. Я., Бланк І. А, Білик Л. Д., Сайфулін Р. С., Шеремет А. Д., Покропивний С. Ф., Савицька Г. В., Савчук В. П., Брігхем Ю., Кеннон Дж., Фоулк Р., Сміт Р. та ін.

Мета статті є аналіз існуючих методик діагностики фінансового стану підприємства та формулювання пропозицій відносно їх вдосконалення із врахуванням умов сучасного господарювання.

Виклад основного матеріалу. У ринковій економіці фінансова стабільність підприємства залежить від фінансового стану підприємства, що є одним із найважливіших факторів конкурентоспроможності фірми над ринком. Також вона допомагає у співпраці з кредиторами у фінансовому аспекті. Від задовільного чи незадовільного фінансового стану залежить привабливість підприємства для інвесторів, а також акціонерів та постачальників. З цієї точки зору не можна не погодитися, що інвестиційний процес багато в чому залежить від достовірності отриманої оцінки поточної та перспективної динаміки розвитку об'єкта інвестування [3, с. 162].

Фінансовий стан показує можливість підприємства (фірми) фінансувати свою діяльність власними коштами, а також раціонально розпоряджатися ними у взаєминах з іншими особами. Тому мета будь-якого підприємства – зберігати стабільний та задовільний фінансовий стан. Задовільний фінансовий стан показують такі показники, як фінансова стійкість та платоспроможність. Чим стійкіше буде стан підприємства, тим

менше воно залежатиме від змін у зовнішньому середовищі та криз, які в Україні відбуваються досить часто.

Аналіз фінансового становища підприємства дозволяє визначити такі аспекти, як поточний рівень фінансового стану та його перспективи розвитку, склад джерел формування бюджету підприємства та можливості мінімізації кредиторської заборгованості. У певному сенсі він може сприяти складання плану виробничої та фінансової діяльності на найближчий час. Також аналіз дозволяє визначити «слабкі» місця підприємства. Для усунення таких місць необхідно розробити певні заходи. Навіть якщо підприємство має стабільний фінансовий стан, це не говорить про те, що не потрібно вживати жодних заходів та залишати все як є. Необхідно тоді проводити аналіз стосовно конкурентів та економіки країни загалом.

Стабільний фінансовий стан формується протягом усієї діяльності підприємства. Також на фінансовий стан впливає ступінь виконання виробничого плану та інші показники, що мають натурально-речову природу. Якщо виробничі, а також фінансові плани виконуються, це позитивно позначається і на фінансовому стані підприємства. Тому стійкий фінансовий стан не виникає просто так: він формується під впливом багатьох факторів, що включають грамотний розподіл ресурсів та управління ними та залучення.

Метою фінансової діагностики фінансового стану суб'єктів господарювання є побудова фінансового висновку щодо стану об'єкта дослідження. До основних завдань цього виду фінансової діагностики відносяться:

- розробка послідовності процедур діагностики;
- вдосконалення, адаптація та розробка методів та прийомів діагностики;
- розпізнавання зміни об'єкта діагностування внаслідок внутрішніх та зовнішніх впливів, його видів, причин виникнення;
- дослідження фінансового потенціалу об'єкта діагностування;

– вивчення фінансової стійкості об'єкта дослідження, його рівноважного фінансового стану [6, с. 133].

Мета діагностики ефективності прийняття рішень фінансового характеру полягає у побудові діагнозу, наскільки ефективно для фірми було чи буде прийняття того чи іншого фінансового рішення, а також як зміниться фінансовий стан суб'єкта господарювання після ухвалення цього фінансового рішення.

До завдань діагностики ефективності прийняття рішень фінансового характеру можна віднести:

- дослідження фінансової тактики та стратегії суб'єкта господарювання;
- вивчення окремих фінансових операцій та їх ефективності;
- дослідження фінансового стану суб'єкта господарювання до прийняття окремих фінансових рішень та після, а також визначення ступеня їх ефективності [8, с. 234].

Таким чином, фінансова діагностика – це самостійна дисципліна, яка знаходиться на стику економічної діагностики, економічного та фінансового аналізу, при цьому маючи власну мету та завдання.

Практика вітчизняних та зарубіжних економістів свідчить про те, що діагностика фінансового стану підприємства проводиться за допомогою різних методів. Але підхід до визначення та змісту даних методів в економічній та навчальній літературі неоднозначний [4, с. 221].

У вітчизняній та зарубіжній економічній літературі розрізняють кілька методичних підходів до проведення діагностики фінансового стану підприємства, що ґрунтуються на структуровані, виявлені головної ланки, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та взаємозалежностей, узагальнення (синтезі) отриманих результатів [5, с. 186].

Для оцінювання фінансової стійкості підприємства використовується безліч абсолютних та відносних показників, що характеризують ступінь покриття запасів власними та прирівняними до них оборотними засобами,

співвідношення позикових та власних коштів, співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, ліквідність балансу та платоспроможність підприємства. Використовуючи безліч показників аналізується фінансова стійкість підприємства та робиться висновок про його стійкий (чи нестійкий) фінансовий стан. При цьому важливо не тільки мати інформацію про поточний стан організації, а й знати яким буде фінансовий стан підприємства в майбутньому, якщо йти до нього з тією ж швидкістю та прискоренням, що й у минулому [7, с. 134].

У сучасній економічній літературі виділяють дві форми діагностики фінансового стану фірми, які представлені на рис. 1.

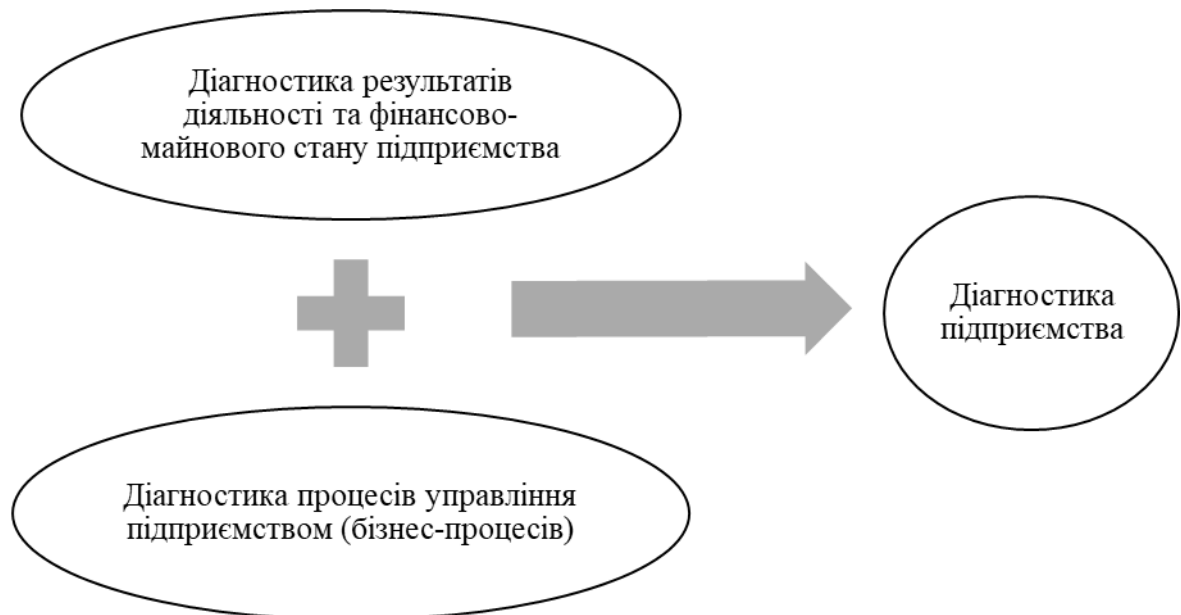

Рис. 1. Форми діагностики фінансового стану підприємства

Джерело: складено автором.

При прогнозуванні показників перевага надається статистичним методам, прогнозний результат яких – очікувані у майбутньому значення фінансово-економічних показників підприємства. Вони дають уявлення про те, якими будуть значення показників у найближчій перспективі. Результатом застосування цих методів є побудова трендової моделі.

У фінансовій практиці залежно від використовуваних методів розрізняють наступні системи діагностики фінансового стану фірми, що

проводиться на підприємстві: трендова, структурна, порівняльна діагностика та аналіз коефіцієнтів [2, с. 57].

Результати структурної (вертикальної) діагностики також можуть бути оформлені графічно у вигляді стовпчикової або секторної діаграми структури показників.

Діагностика фінансових коефіцієнтів виходить з розрахунку співвідношення різних абсолютних показників між собою. В процесі здійснення цієї діагностики визначаються різні відносні показники, що характеризують різні аспекти фінансової складової діяльності [9, с. 171].

Найбільшого поширення набули такі аспекти такої діагностики: фінансова стійкість, платоспроможність, оборотність активів та рентабельність, що відображені на рис. 2.

Рис. 2. Елементи діагностики фінансових коефіцієнтів

Джерело: складено автором.

Взагалі процес удосконалення підходів та методик здійснення аналізу фінансового стану підприємства багато в чому носить еволюційний характер, проте існують і об'єктивні на те причини.

По-перше, намітилася тенденція збільшення числа винятків із усталених правил у частині трактування отриманих результатів аналізу під

час використання стандартних підходів. Так, фінансовий стан значної кількості підприємств на сьогоднішній день може бути охарактеризовано як незадовільний, проте хронічний характер цього стану не дозволяє робити однозначних висновків щодо неефективності фінансового менеджменту. Більш того, з'являється все більша кількість робіт, у яких обґрунтовується доцільність таких фінансових моделей за умови адаптації до них адекватного інструментарію управління ліквідністю, капіталом та ефективністю діяльності [4, с. 220].

По-друге, для вдосконалення показників фінансової стійкості необхідно розробити показники та значення показників з урахуванням сфер діяльності підприємства: галузева специфіка конкретного підприємства практично не враховується існуючими методиками аналізу фінансового стану. Очевидно, що підприємства роздрібної і торгівлі та, наприклад, забудовники мають а пріорі непорівнянну структуру балансу, у зв'язку з чим при аналізі їх фінансового стану доводиться проводити додаткові аналітичні процедури, пов'язані з внутрішньогалузевими зіставленнями, що не завжди можливо через дефіцит достовірної інформації.

По-третє, ми вважаємо несправедливим крайнє відокремлення фінансового менеджменту від інших підсистем керування підприємством. В зв'язку з цим аналітичні процедури у площині дослідження грошових потоків, структури та складу майна підприємства та джерел його виникнення, економічних обґрунтувань собівартості та резервів підвищення загальної ефективності діяльності повинні доповнюватися сучасними інструментами управлінського аналізу, такими як аналіз беззбитковості, стратегічний аналіз, аналіз ринку і т.д.

По-четверте, значення цілого ряду коефіцієнтів потребують перегляду, оскільки, знову ж таки, змінилася концепція управління фінансами підприємства [1, с. 5].

Також є проблема щодо визначення конкретних значень, з якими необхідно порівнювати показники. При аналізі фінансово-господарської

діяльності підприємства існують такі показники, значення яких не існує або існують приблизно для загального орієнтиру, наприклад:

1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності. Для цього показника немає науково обгрунтованого значення. Але на практиці для порівняння використовують значення 0,2.

2. Коефіцієнт проміжної ліквідності. Для цього показника немає значення для порівняння.

3. Коефіцієнт поточної ліквідності. За цим показником думки фахівців розходяться. Деякі порівнюють цей показник з 2, інші з 1. Це пов'язано з тим, що це критичне значення прийшло до нас з німецької практики, де всі підприємства порівнюються з 2. Але у вітчизняній практиці це значення не пристосовано.

4. Коефіцієнт співвідношення дебіторської заборгованості та кредиторської заборгованості. Значення цього показника має дорівнювати 1. Тобто співвідношення має бути 50 на 50. Якщо значення буде менше 1, це говорить про зниження платоспроможності підприємства. Але на практиці необхідно знати не тільки значення дебіторської та кредиторської заборгованості, а й терміни виплат за кредитами та надходжень коштів. Необхідно, щоб ці терміни збігалися або надходження відбувалися раніше виплат.

У цьому недосконалість існуючих методів аналізу, як і бухгалтерської фінансової звітності, проявляється у зайвому усередненні строків інкасації дебіторської заборгованості та погашення кредиторської: у відведені балансом 12 місяців укладаються як надкороткі активи та зобов'язання, так і з терміновістю 6-12 місяців. Таким чином, фактична відповідність термінів може ввести аналітика в оману щодо благополуччя ситуації або викликати зайвий песимізм.

Зауважимо, що, незважаючи на простоту самої діагностики фінансового стану та ясність інформаційних даних, можна назвати на такі недоліки діагностики фінансового стану:

- при підрахунку показників діагностики фінансового стану підприємства задіяні тільки бухгалтерський баланс та звіт про прибуток чи збитки;

- бухгалтерський баланс підприємства не відображає реального стану справ в активах, капіталі та зобов'язання через недостовірність даних обліку та звітності;

- показники діагностики фінансового стану розраховуються окремо, без зв'язку з грошовим станом, а також без урахування модифікації та зіставлення з подібними компаніями;

- передбачувані показники ніяк не показують і не роз'яснюють джерела ситуації, що сформувалася, та тенденцій у сфері фінансового стану підприємства.

Для мінімізації зазначених проблем бажано:

- розрахувати коефіцієнт поточної ліквідності, враховуючи оборотність оборотних коштів та кредиторської заборгованості;

- точніше визначити список показників рентабельності, які необхідно розраховувати під час діагностики фінансового стану підприємства;

- розширити методику іншими важливими показниками, щоб зробити її більш об'єктивною;

- забезпечити додаткову інформацію дані для розрахунку показників платоспроможності з використанням звіту про рух коштів, звіту про зміну капіталу.

Для удосконалення процесу діагностики фінансового стану підприємства необхідно розробити спеціальну програму, яка регулярно забезпечувала б інформацією про фінансовий стан та платоспроможність підприємства з підсумком за декаду, місяць, квартал тощо.

Як варіант удосконалення процесу діагностики фінансового стану підприємства можна назвати запровадження додаткової форми звітності «Показники ефективності функціонування суб'єктів господарювання». Розділи цієї форми звітності повинні включати:

- резюмуючі показники ефективності функціонування діяльності організації;
- показники фінансового стану підприємства;
- показники ефективності використання виробничих ресурсів, які визначалися б за виручкою від реалізації без податків та платежів.

Фактичне використання пропонованих методів дозволить підприємству найбільш коректно проводити діагностику його фінансового стану та ступеня платоспроможності, зменшить можливі помилки в аналізах; збільшить точність ухвалення управлінських рішень; визначить рівень стійкості фінансової системи.

Діагностика фінансового стану підприємства повинна мати єдиний характер процесу планування, врахувати всі нюанси фінансової та господарської діяльності підприємства, застосовуючи всю наявну інформаційну основу. Це може допомогти більш точно та достовірно відображати фінансовий стан підприємств, виявити небезпеку банкрутства на ранній стадії, а також зменшити фінансові ризики під час проведення різних фінансово-кредитних операцій.

Висновки. Таким чином, встановлено, що існуючі підходи до оцінки фінансового стану підприємства та його діагностики не здатні в повній мірі забезпечити інформаційні потреби управлінського персоналу в контексті сучасних умов господарювання. Описані підходи до вдосконалення аналізу фінансового стану підприємства відкривають додаткові можливості вибудовування ефективної системи фінансового менеджменту на підприємстві та знімають основні протиріччя, пов'язані з використанням процедур, що вже зарекомендували себе.

Література

1. Безбородова Т. В. Сутність та необхідність аналізу фінансового стану. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. Випуск № 1 (11). С. 1-7.

2. Батракова Т. І., Конєв В. В. Рання діагностика та фінансовий аналіз стану підприємства як частина антикризисного управління. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Економічні науки. 2016. Вип. 17 (2). С. 57-59.

3. Вакульчик О. М., Протасова Є. В., Нечаєва О. О. Фінансовий результат підприємства: економічна сутність, особливості визначення та аналізу. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. № 1. С. 162-168.

4. Готра В. В. Діагностика фінансового стану підприємства та шляхи його покращення. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. № 8. С. 219-223.

5. Максимова А. В., Гнидюк М. Г. Фінансовий аналіз звітності, складеної за МСФЗ. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Економічні науки. 2018. Вип. № 32. С. 185-189.

6. Рудницька О. М. Шляхи покращення фінансового стану українських підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2009. № 639. С. 132-138.

7. Саух І. Фінансовий потенціал підприємства як об'єкт стратегічного аналізу. *Економічний журнал Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 1. С. 132-140.

8. Череп А. В., Кириченко Л. А. Проблеми визначення фінансового стану підприємств в умовах фінансової кризи. *Держава та регіони*. 2008. № 6. С. 233-236.

9. Ясіновська І. Ф. Сучасні підходи до оцінки фінансової стійкості підприємств. *Європейські перспективи : науково-практичний журнал*. 2016. № 2. С. 169-175.

References

1. Bezborodova, T. V. (2014), "The essence and necessity of analyzing the financial state of the Economy", *Management. Innovations*, vol. 1 (11), pp. 1-7.

2. Batrakova, T. I. and Konev, V. V. (2016), “Early diagnosis and financial analysis of the state of the enterprise as part of anti-crisis management”, *Scientific Bulletin of Kherson State University*, vol. 17 (2), pp. 57-59.
3. Vakulchyk, O. M., Protasova, E. V. and Nechayeva, O. O. (2019), “Financial result of the enterprise: economic essence, features of definition and analysis”, *Business navigator*, vol. 1, pp. 162-168.
4. Gotra, V. V. (2017), “Diagnostics of the financial state of the enterprise and ways to improve it”, *Economy and society*, no. 8, pp. 219-223.
5. Maksimova, A. V. and Hnydyuk, M. G. (2018), “Financial analysis of reporting prepared according to IFRS”, *Scientific Bulletin of Kherson State University*, vol. 32, pp. 185-189.
6. Rudnytska, O. M. (2009), “Ways to improve the financial condition of Ukrainian enterprises”, *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University*, vol. 639, pp. 132-138.
7. Saukh, I. (2017), “Financial potential of the enterprise as an object of strategic analysis”, *Economic Journal of Lesya Ukrainka East European National University*, vol. 1, pp. 132-140.
8. Cherep, A. V. and Kyrychenko, L. A. (2008), “Problems of determining the financial condition of enterprises in the conditions of the financial crisis”, *State and regions*, vol. 6, pp. 233-236.
9. Yasinovska, I. F. (2016), “Modern approaches to assessing the financial stability of enterprises”, *European perspectives: a scientific and practical journal*, vol. 2, pp.169-175.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2023 р.